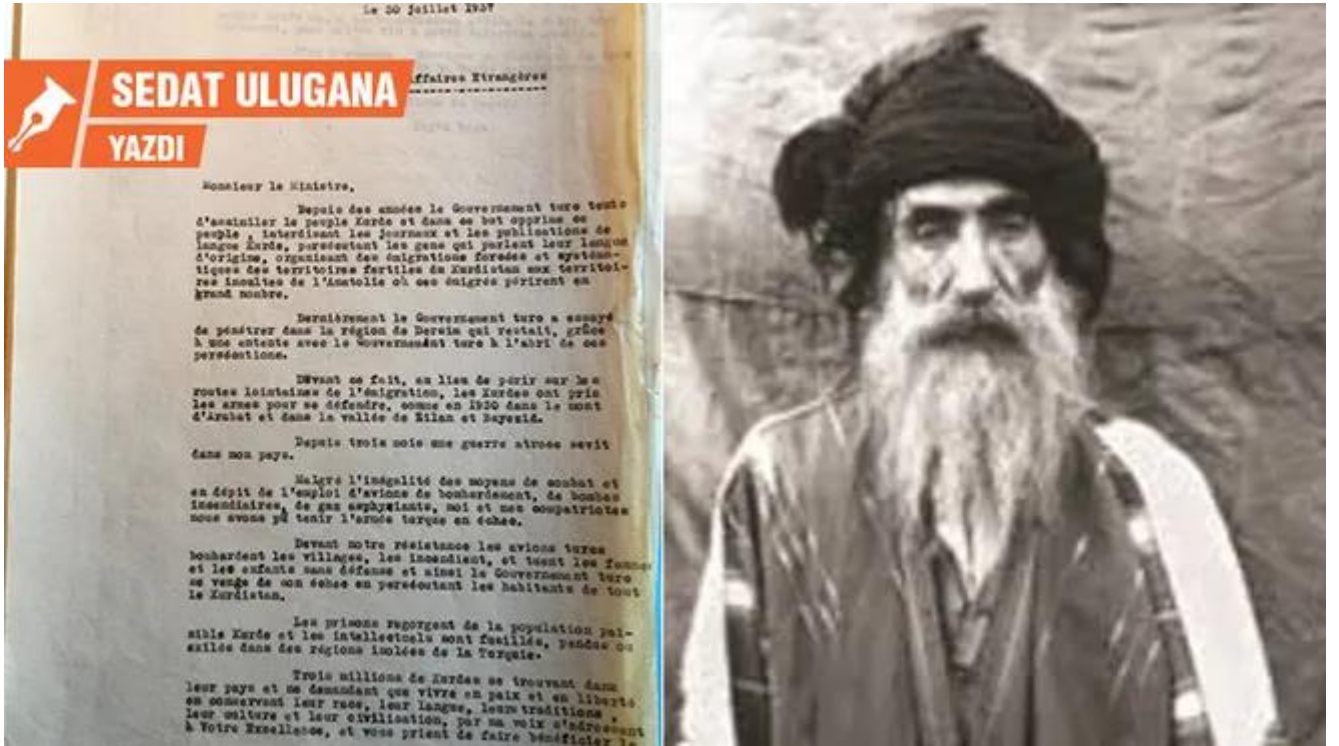

Seyid Rıza, Dersim ve iki mektup

Seyid Rıza'nın Alevi Kürtler için bir inanç önderi ve sosyolojik karşılığı olan bir aşiret reisi olduğu su götürmez bir gerçek. Aynı şekilde mektuplara bakıldığında Seyid Rıza'nın dönemin Kürt siyasasının da bir aktörü olarak konuştuğu anlaşılabilir.

11 Mayıs Pazartesi 2020

Sedat Ulugana

Osmanlılar, merkezileştirme politikaları kapsamında Kürdistan'daki mirlikleri birer birer ortadan kaldırırken, yüzyıllardır Kürt mirleri nezdinde biriken malî ve entelektüel sermayeye de el koyup merkez İstanbul'a taşıdılar. Ancak Kürt mirliklerinin yıkılmasında rol alıp mirlik bakiyelerine konduktan sonra milli özellikler edinen Sünni şeyh hareketleri, Osmanlılar için tehlikeli olmaya başladılar. 1820'den yüz yıl sonrası ile günümüzden yüz yıl öncesine hızlıca geçtiğimizde, Tanzimat sürecinden sonra başlayan Sünni şeyh ayaklanmalarının sonuncusu ile karşılaşırız: İttihatçılar ve Taşnaksütyun'un birlikte bastırdıkları 1914 Bitlis İsyanı. Bu isyandan sonra modern Kürt isyanları mayalanacaktır. Bu geçiş döneminde Osmanlılar, Birinci

Cihan Harbine girdiklerinde Kürdistan'daki Halidi tarikatları ile onlara paralel alanda serpilen modern Kürt ulusu tahayyülünü büyük bir tehlike olarak not ederler.

Cephedeki devletin alandaki mahalle bekçiliğini, “cihat” mefhumu çerçevesinde örgütlenmiş bazı aşiret şefleri yapıyordu ve savaş süresince Kürtleri Osmanlı tarafında tutmayı başardılar. Ancak Osmanlı devleti savaştan mağlup çıkıp devletin savaş öncesi hükmettiği idarî coğrafyanın sınırları tekrar çizilirken Kürt siyaseti tekrar sahneye çıktı. “Sevr Muahedesi” olarak adlandırılan “barış antlaşması” süreci, Şubat 1920'de İtalya'nın San Remo kentinde hazırlık oturumları ile başlarken, Paris'teki eski Osmanlı diplomatı Muhammed Şerif Paşa, “Kürt ulusu adına” katılım gösterdi. Kürt ve Ermeni coğrafyasında bulunan ittihatçı (yeni Kemalist) kadrolar bazı aşiret şefleri ve Halidi şeyhlerini Şerif Paşa'ya karşı örgütlemeye başladılar. Nitekim 19 Şubattan başlayarak Erzincan, Hasankale, Van, Elaziz gibi merkezlerden aşiret reisleri adına telgraflar gönderildi. Örneğin 22 Şubat'ta Balaban aşireti reisi Paşa Bey ve arkadaşları adına gönderilen müşterek telgrafta, “kimsenin gücünün Kürtleri din ve ırk kardeşleri olan Türklerden ayırmaya yetmeyeceği” belirtiliyordu. “Nubar Paşa ile iş birliği yapan Şerif Paşa'nın şahsî çıkarları için çalıştığı” iddia ediliyordu. Ayrıca “Şerif Paşa, bölgemizdeki (Kürtlerden oluşan) Müslümanların % 80'inin Ermeniler tarafından katledildiğini bilmiyor mu?” diye soruluyordu. (1)

Bu telgrafi Van, Hasankale ve Elazığ'dan gelen başka protesto telgrafları izledi. Bunların içinde en olumlusu, “Mardinizade Mehmed Arif Paşa” imzası ile Mart ayında gönderilen telgraftı. Ancak o da kişisel olarak Şerif Paşa'nın “entelektüel birikimi ve yurtsever kişiliği”ne saygı duyduğunu ama Kürtlerin “ümme'ten ayrılmaması ve Van ve Bitlis vilayetlerinin Ermenilere bırakılmaması gerektiğini belirtiyor, itilaf devletlerini ise “sizin savaş gemileriniz Kürdistan dağlarına çıkamaz, sizinle savaşırız” diye tehdit ediyordu. (2)

İstanbul merkezli Kürdistan Teali Cemiyeti (Ligue Social Kurde) ise, Fransa'nın öncülük ettiği antlaşma komitesine gönderdiği mektupta Şerif Paşa aleyhine gönderilen protesto telgraflarının “sahte” olduklarını, özellikle Kemalistler tarafından kaleme alınıp aşiret reislerine zorla imzalatıldığını belirtiyordu. (3)

Söz konusu günlerde Koçgiri ve Dersim'den Kürdistan Teali Cemiyeti üzerinden Paris'teki Sevr komitesine hitaben Şerif Paşa'ya gönderilen iki mektupta son derece çarpıcı ifadeler yer alıyordu. (4)

Bu mektuplardan bir tanesi, bizzat “Koçgirili-zade Ali Şir” imzası ve “Sivas-Zara, İmraniye Kürdistan Teali Cemiyeti Şube Reisi” ibaresi ile Alişer tarafından gönderilmişti. Bu mektupta “Şerif Paşa, Kürtlerin meşru temsilcisi olarak” görülüyor ve Kürdistan için “bağımsızlık” talep ediliyordu. Diğer mektup ise müştereken kaleme alınıp Dersim'den gönderilmişti ve

mektuptaki yegâne ıslak imza “Şeyhasananlı aşiret reisi” ibaresi ile Seyid Rıza’ya aitti. Bu mektupta da Şerif Paşa’nın “Kürtlerin temsilcisi” olduğu vurgulanıyor ve Kürdistan’ın müstakil/bağımsız bir yapıya dönüşmesi talep ediliyordu.

Seyid Rıza ve diğer reislerin Dersim’i Kürtlüğün merkezinde konumlandırıp, son derece milliyetçi bir söylem ile hitap ettikleri bu mektup, ilk defa 2010’da sayın Ali Kılıç tarafından, ilerleyen yıllarda ise Evin Çiçek, Dilek Kızıldağ Soileau ve Munzur Çem gibi değerli yazarlarca gündeme getirildi. (5)

Fransızca çevirisi özet şeklinde yapılmış mektubun orijinalini yüz yıl sonra açıp okuduğumuzda, Dersim ve Seyid Rıza’ya başka bir gözle bakmamız gerekecek.

Seyid Rıza’nın imzasını attığı 1920 tarihli mektubun geniş çözümlemesine geçmeden önce, onun 1937 (6) tarihli mektubuna bakmakta fayda var. Çünkü devletle “Dersim’in Kürtsüzleştirilmesi” projesinde birleşen kimi çevreler, 1937 tarihli mektubu öne çıkarıyorlar. Mektubun Seyid Rıza’dan habersiz, bizzat Nuri Dersimî tarafından yazıldığını iddia ediyorlar. Oysa Habertürk’e göre, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın “Gizli” ibareli bir yazışmasında söz konusu mektup, Suriye’de “Bedirhanilerin tertibi” ile Yusuf isimli bir zat tarafından, “Birleşmiş Milletler Cemiyeti”ne gönderilmiştir. (7)

Devletin en üst mercilerinden olan İçişleri Bakanlığı dahi Nuri Dersimî’den bahsetmezken, bu iddianın sahiplerinin mesnetsiz tavırları düşündürücüdür.

Öte yandan Nantes Diploması Arşivi’nde bulduğumuz belgelere göre Şükrü Kaya’nın iddiasının tersine mektubun gönderildiği ilk yer “Birleşmiş Milletler” değil (söz konusu dönemde “Birleşmiş Milletler” diye bir oluşum yoktu; BM, 24 Ekim 1945’te kurulmuştur), Fransa Dışişleri Bakanlığı’dır ve mektup Suriye’den değil, Dersim’den İstanbul’daki Fransa Büyükelçiliği’ne gönderilmiştir. (8)

Fransa’nın İstanbul’daki büyükelçilik kaydına göre de söz konusu mektup 30 Temmuzda Dersim’den büyükelçiliğe gönderilmiş ve 2 Ekimde de elçilik tarafından Fransa Dışişleri Bakanlığı’na iletilmiştir. Dolayısıyla 1937 tarihli mektup “Suriye’deki Nuri Dersimî” tarafından gönderilmemiştir!

Seyid Rıza’yı, “Kürtçü Baytar Nuri” tarafından yönlendirilen “okuma yazma bilmeyen cahil bir aşiret reisi” şeklinde lanse edenlerin münkir tutumlarının hiçbir zaman bir ölçüsü olmadı. Nuri Dersimî’ye “Kürtçü” demek kesmeyince, ona “Türk ajanı” demeye başladılar. Seyid Rıza’nın torununa hukuksal destek veren ve bir zamanlar Twitter biosuna “CHP Dersim Milletvekili” diye yazan Hüseyin Aygün’ün, Seyid Rıza’nın mezarının bulunması için 2005’te TBMM’ye başvurusundan sonra “1937-38 Dersim” olgusu siyasal zeminden koparılarak “adli vakalar” şeklinde yansıtılmaya başlandı. Aynı şekilde Seyid Rıza’nın “ümmi” olduğu ileri

sürülerek söz konusu mektupların kendisine ait olmadığı propagandası yapıldı ve sürdürüldü. Peki Seyid Rıza gerçekten de okuma yazma bilmeyen “cahil bir aşiret şefi” miydi? Bunun cevabını “günah keçisi” seçilen hatta “devlet ajanı” ilan edilen Nuri Dersimî veriyor. Dersimî, Seyid Rıza'nın “alim ve bilge” olan babası Milla İbrahim'den (Dersimî'nin babası) eğitim aldığını yazmaktadır. (9)

Bu hususu ailenin diğer bireyleri de dile getiriyorlar. Yani Seyid Rıza iyi ya da kötü, Osmanlıcaya vakıftı. Kaldı ki 1920'de gönderilen mektupta bizzat kendisinin imzası da bulunuyor!

1920'de Sevr'e gönderilen söz konusu mektupta Seyid Rıza ve diğer aşiret reisleri, “8 milyonluk Kürt milleti” adına “Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkı”nı talep ederek olası Kürt devleti teşkiline “Kürdistan'ın merkezi” olarak tanımlanan Dersim ve “kuzeydeki sınır” Erzincan ile Koçgiri'nin de dâhil edilmesini özellikle istirham ediyorlardı. Ayrıca 1915'teki katliamların Dersim'deki ayağına da değinen Seyid Rıza ve söz konusu rüesa, kendilerine sığınan Ermeni ve Rumların Erzincan'daki Rus birliklerine teslim edildiğini belirtiyorlardı. “Yine o sıralarda Türkiye hükümeti Harput civarında Nazimiye ve Pağ kazalarında mazlum ve çiftçi Kürt halkımızdan on yedi bin insanı katlederek Fırat nehrine attı” cümlesi ile harp esnasında Dersim'de Kürtlere dönük bir katliamın da yaşandığı aktarılıyordu ki yıllar sonra, dönemin Çankırı mebusu Mustafa Abdülhalik (Renda) Bey bu katliamın 1916 yılında yapıldığını itiraf edecekti. (10)

Mektubun önemli bir özelliği de şu: mektupta özellikle Kürtlüğe vurgu yapılıyor ve Kürtlerin Kemalistlerin ifade ettiği aidiyeti kabul etmediklerini belirtiyor. Yani, Dersim'deki dönemin Aleviliğinin Kürtlük bilincinin önünde engel oluşturmadığını net bir şekilde anlayabiliyoruz. Sünni Kürt aşiretleri ümmet mefhumu bağlamında kendilerini bir nebze de olsa , Osmanlıcılık maskesi takmış olan dönemin Kemalist hareketine ait hissederken, Seyit Rıza, Alevi Kürt aşiretleri özelinde Dersim Kürtlüğünün özgün bir yapısının olduğu gerçeğinin altını çiziyor. Dolayısıyla özünde Türkçü ve Turancı olan bu projeye dahil olamayacaklarını belirtiyor. O dönemde Sevr Antlaşması gereği, Van ve Erzurum vilayetleri Ermenilere bırakılacaktı. Seyid Rıza buna da itiraz ediyor, ki bu Dersim'in söz konusu dönemde Kürt coğrafyasında birleştirici bir mayaya dönüştüğüne dair önemli bir kanıttır. Yani Osmanlı sahasındaki Kürt coğrafyasının bölünmezliği misyonunu 1920 yılında Dersim Kürtleri yükleniyor.

Seyid Rıza'nın Alevi Kürtler için bir inanç önderi ve sosyolojik karşılığı olan bir aşiret reisi olduğu su götürmez bir gerçek. Aynı şekilde mektuplara bakıldığında Seyid Rıza'nın dönemin Kürt siyasasının da bir aktörü olarak konuştuğu anlaşılabilir. Politika ile ilgilenen ve o kısıtlı şartlarda dönemin güncel gelişmelerini takip eden bir lider. Nitekim Sevr sürecinden

haberdardır. Hakeza kendi deyimi ile “İttihat-Terakki kalıntılarından oluşan Kemalistler”in, Türkçü ve Turancı bir yordamla, ulus-devlet kurmaya çalıştığını görmektedir. Dönemin Kemalist kadroları o yıllarda Türkçülüğü pek dile getirmiyorlar ama Seyid Rıza ve Alişêr’in etkin olduğu Alevi Kürt cephesi Kemalistlerin “Osmanlıcılık” üzerinden yürüttüğü takiye siyasetinin nereye evirileceğini daha 1920’de kestirebiliyor ve temkinli yaklaşıyorlar. Bu tavrın bir “lider tavrı” olduğu söylenebilir. Bu lider tavrını kendi bekası için tehlike olarak kodlayan ve söz konusu cephenin Cumhuriyet’in kuruluş sürecindeki tavrını unutmayan bir devlet akli var ve bu akıl ne yazık ki günümüzde Alişêr, Seyid Rıza ve rüesanın bazı torunları tarafından da paylaşılıyor.

(Aşağıda sözünü ettiğimiz 20 mart 1920 tarihinde Sevr’e gönderilen mektubun tarafımızca yapılan Osmanlıca transkripsiyonu ve sadeleştirilmiş Türkçe halini iletiyoruz)

Der Aliye’de Kürdistan Teali Cemiyeti Muhteremesi Vasıtasıyla Sulh-i Umumi Konferansı’nda Kürt Milleti Heyeti Murahhası Reisi Şerif Paşa Hazretlerine

Akvam-ı cihanın serbest-i inkişafını ve hakk-ı hayatını bahş ve teslim hakkında halik-i kâinatın hikmet- i manevisine inanarak küre-i arzda kaffe-i hukuk-u beşeriyete müsavat ve adaletle riayet etmelerinizden olmalıdır ki sizin gibi zumre-i mü’telifeye galibiyet tecelli etti. Ama ki bu galibiyetin şükranıyla ifası ancak her milletin hakkını teslim ile beka bulacağı heyet-i karâğâhilerinizce malumdur. İşte cihan-ı beşeriyette bir medeniyet-i esasiye ve şecaat ve mahiyet-i halikiye ile maruf olan ve yalnız bir merbutiyet-i diniye ile Osmanlı hükümetiyle bil-ittihat hemcivar kalan sekiz milyon Kürt milleti bu hakkı sizin gibi büyük bir mahkeme-i cihaneden talep etmiş ve etmektedir. “Şöyle ki” Kürdistan-ı vasati olan Harput ve Dersim eyaleti Sivas’ın Zara, Koçgiri aşairinin Kızılırmak nehrine kadarki muhit kahir bir kütle-i azim olup dört yüz seneden beri Osmanlı hükümetiyle beher asırda belki on defa mevcudiyeti ve hukuk-i milliyesinin muhafazası uğruna muharebeler yapmış ve muvazene-i umumiyyeyi bozmamak fikirleriyle Avrupa düvel-i mütehabbesine müracaat edilmemiş ise de Dersim üzerine çekilen topların sedaları şüphesiz Avrupa’ya kadar akisle herkesi vicdanen rahatsız eylemiş kanaatindeyiz. Bu harb-i umumide muhitimize dehalet eden binlerce Ermeni ve Rum ailelerini hakk-ı beşeriyet ve insaniyete tevfikeyen düvel-i mü’telif namına Erzincan’da Rusya orduları ile Ermeni milli cemiyetlerine (inanmış?) idi. Ol sıralarda Türkiye hükümeti Harput cihetinde Nazimiye ve Pağ kazalarında mazlum ve rencber Kürd ahalimizden on yedi bin nüfusunu telef ile Fırat nehrine dökmüş ve Sivas’ın Kızılırmak nehrine kadar teşkil eyleyen Koçgiri Kürdistanı ahalimizi de güya Osmanlı ordularının hatt-ı ric’atlarını kesmek mes’eleleriyle ihtam ederek Koçgiri aşairi üzerine ordular çekerek, asakirle bir çok muharebeler ve müsademeler neticesinde 1332 Rumî ve 1916 efrencî senesi tarihinde Koçgirilizade Alişir Efendi siyasi

vakiyat meşveresiyle Erzincan'da Rusya muhitine geçerek ol vakit Dersim ve umum Kürtler tarafından vekil tayin olunarak, muma-ileyhi sekiz milyon Kürdistaniyi temsil ederek kendi imzasıyla ve beraberinde on bir zat Dersim rüesasının imzaları muhtevi tanzim edilip /11 Teşrin-i sani 1332 Rumi ve /11 Teşrin-i sani 1916 efrenci tevarih ve (...) Rusya İmparatorluğu ile müttefikleri düvel-i mü'telifeye hitaben takdim kılınan muhtıramızda

(2.sayfa)

harpten sonra herhangi muhitde kalırsak ileride sulh-i umumi meclisinde milletimizin hakk-ı mukadderatı ve istiklalîyet-i milliyesini tayin edecek ciheti ve cem'-i hakaikin beyanı ile Erzincan'da teşkil eden bir heyet-i mahsusa marifetiyle bil-terceme başkumandan emriyle Dersim ciheti kumandanı Çerkez (Kinyaz Hacı Minkof) vasıtasıyla makam-ı imparatoriyeye gönderilerek gazetelerle ilan olunmuş ve tabii müttefiklerine de keyfiyet beyan edilmiştir. Şayet düvel-i mü'telifeye kayıt ve tespit edilmemiş ise mahalinde tahkiki ve el-yevm suret-i musaddakaları da yedimizde mevcuttur. Bilahare Rusya çarlığının ihtilalden sukutuyla mösyö Lenin tarafından mevrut propagandalar üzerine ordular düvel-i mü'telifeye muhalefetle Erzincan'daki Rus ordularının dahi Bolşeviklik efkârıyla hareket edip çar ve müttefiklerine karşı olan ittifaka riayet etmeyerek Dersim havalisine tecavüz ve taaruzla ahalilerimize hakaret eylemeleri yüzünden bu bolşevikler ordularını muhitimize sokturmamak için zaruri müdafaaya mecbur kalarak mağluben savuşup gitmişlerdi. Ahiren Türkiye hükümetiyle vaki' mütareke neticesinde vesaikimizle bu babdaki muhataralarımızı ve dava- ı mahakımımızı takib için sulh meclisi adılanesine gitmek teşebüsünde olduğumuz halde Kürdistan ümerasından Şerif Paşa hazretlerinin umum tarafından tevkili ile sulh meclisi muhteremesince kabul buyurulması cihetiyle umum tarafından dahi gerek İstanbul'daki Kürdistan Teali Cemiyeti erkanı ve gerekse heyet-i murahhas reisi müşarünileyh Şerif Paşa'yı kaffe-i mesalihin ve hak-ı hayat ve mukadderatının mütevakkıf olduğu umur-ı külliyesine vekalet-i amme-yi sahiha ile nasb ve tayin ile heyet-i murahhas ile beraber kabul etmiş olduğumuz halde biz umum milletçe muvaffakiyetlerine de duahan olmaktayız. Şimdi ise Anadolu'da vilayet-i şarkiyede muhitimizde kalan Türkiye hükümetinin İttihat ve Terakki enkazından metruk efendilerin İstanbul'daki cemiyetimiz ile vekil-i umumimiz Şerif Paşa aleyhlerine Kürt rüesası namıyla gizli sahte telgraflar tasni' ve tertip ile makamata ve sulh konferansına vermekte olduklarını evrak-ı havadiste görüldüğü gibi menba'ınca tertip edilip gönderilen sahtekarlıkları da elde edilmiştir. Şu suretle mukaderat-ı milliyemize mani' olmak isteyenlere karşı bi-avnnillah-ı teala mevcudiyet-i milliyemizi gösterecek ve seyf-i hakkaniyetle hukukumuzu istihsal edeceğimize emin isek de cihan-ı medeniyetçe mezmum ve beşeriyete muzır olan muharebe ve mukateleyi caiz görmediğimiz için itidalimizi muhafaza ile Türkiye'nin intihab ve teşkilat-ı milliyesine

karişmayarak ancak sulh-i umumî meclisi muhteremesinde zuhur edecek kararla her millet kendi mukadderatın ayadı-yi ihtiyarları ile tayin ve muhafazası hakkındaki müteaddide ilanat-ı muhakanelerinize binaen biz Kürt milleti dahi bi-iznillah-ı teala kendi mukaderat ve istiklalîyet-i milliyemizi tayin etmiş olduğumuzdan, işte cihanca malum Kürdistan'ın şimalî hududu bulunan Erzincan'ın şimalindeki dağlarla Kızılırmak menbasını ve cenubî havzasını teşkil eyleyen Zara, Koçgiri vesair aksamı bir kütle-yi azim-i vatan-ı kadimimizi Kürdistan tanılması hususlarında kayıt ve tespit ile taht-ı karara alınması cihetine müsaade buyurulması ile hak ve adalet kelimelerinin keşidesini umum Kürd ve Kürdistan milleti namına arz-ı mutalebatla kesb-i fahir eyleyiz. Ol babda.

7 Mart 336 Rumî

(20 Mart 1920)

Aslına mutabıktır. (Kürd Tealî Cemiyeti'nin mührü)

Rüesadan

Tuzlucuzade Mehmet Ferid bin İbrahim

Rüesadan Muhammet Muzafer Mehmet Emin

Dersim Seyyidan Aşireti Reis-i idare İbrahim

Dersim Şeyh Hasan Aşireti Reisi Seyid Rıza (imzası)

Dersim havalisi Erzincan ve Koçgiri ve Kangal ve Darende-yi Akçadağ Kürdistanın'da mukim umum Kürt milletini temsil eden Koçgirilîzade Alişir

Koçgirilî rüesasından Mehmed Kamil

Koçgirilî aşair rüesasından Mahmud

Erzincan'da mukim umum aşairinden

Mustafazade Hüseyin

İstanbul'daki Muhterem "Kürdistan Tealî Cemiyeti" Aracılığı ile Genel Barış Konferansı'nda Kürt Milleti Heyeti'nin Baş Temsilcisi Şerif Paşa Hazretleri'ne

Cihandaki kavimlere özgürlük ve yaşam hakkı tanıyan kâinatın yaratıcısına inanarak, dünyadaki insanlığa eşitlik ve adaletle yaklaşmanızdan olmalıdır ki, sizin gibi kalem erbabı, aydın kimselere başarı nasip oldu. Fakat bu başarının şükran ile yerine getirilmesi, deneyim sahibi heyetinizin de kabul edeceği gibi, ancak her milletin hakkını vermekle gerçekleşebilir. İşte medenî insanlığa, sağlam bir karakter ve mert bir yaratılış ile, Osmanlı devletine ise din bağı ile bağlı olan sekiz milyonluk Kürt milleti bu hakkı sizin gibi büyük bir dünya mahkemesinden talep etmiş ve etmektedir. Kürdistan'ın merkezini (ortasını) oluşturan Harput ve Dersim eyaleti, Sivas'ın Zara ve Koçgiri aşiretlerinin Kızılırmak nehrine kadarki bölgelerini de içeren büyük bir coğrafyadır ki, kendi varlığımızı ve millî hukukumuzu korumak için dört

yüz yıldır Osmanlı devleti ile hemen hemen her asırda en az on defa savaşmışızdır. Her ne kadar politik dengeleri bozmamak adına Avrupa'nın büyük devletlerine bugüne kadar başvurmamışsak da, Dersim'e atılan topların sesleri şüphesiz Avrupa'ya da ulaşmış ve vicdanları yaralamıştır. Bu büyük savaşta (Birinci Dünya Savaşı kastediliyor, S.U.) bölgemize sığınan binlerce Ermeni ve Rum aile, medeniyet ve insanlık için adı geçen devletlerin temsilcisi Erzincan'daki Rus ordusuna ve Ermeni ulusal cemiyetlerine güveniyorlardı. Yine o sıralarda Türkiye hükümeti Harput civarında Nazimiye ve Pağ kazalarında mazlum ve çiftçi Kürt halkımızdan on yedi bin insanı katlederek Fırat nehrine attı (Deli Halit Paşa'nın yaptığı katliamdan bahsediliyor, S.U.). Aynı şekilde Kürdistan'ın Sivas dolaylarındaki Kızılırmak mıntkasındaki Koçgiri aşiretlerimizi de suçlayıp, oralara da asker gönderen Osmanlı devleti askerleri ile birçok çatışma yaşandı ve Rumi takvimle 1332, milladi takvimle 1916 yılında Koçgirilizade Ali Şêr Efendi politik insiyatif ile Dersim ve bütün Kürtlerin vekili olarak ve sekiz milyon Kürdistanlıyı temsil ederek Erzincan'daki Rus bölgesine geçerek, kendi imzası da dahil on bir Dersimli aşiret reisinin imzasının olduğu bir muhtırayı 11 teşrin-i Sani 1332 Rumi ve 11 teşrin-i sani 1916 miladi (24 Kasım 1916, S. U.) tarihinde Rusya İmparatorluğu'na ve onunla müttefik devletlere takdim etti.

Söz konusu muhtırada, savaştan sonra herhangi bir mıntıkada varlığımızı devam ettirmeyi başarısak şayet, ileriki günlerde barış konferansında milletimizin geleceğini ve milli bağımsızlığımızı garanti eden haklarımızı savunacağımızı beyan ettik ve bu muhtıra Erzincan'daki özel bir heyet vasıtası ile tercüme edilerek Rusya'nın Dersim mıntkasının komutanı olan Çerkez Kinyaz Hacı Minkof aracılığı ile Rusya imparatoruna gönderilmiş ve gazetelerde de yayınlanmıştır. Elbette bu muhtıranın içeriği hakkında söz konusu müttefik devletlere de bilgi verilmiştir. Şayet müttefik devletler bu muhtıranın kaydına sahip değiller ise, söz konusu muhtıranın asıl sureti bizde mevcuttur. Daha sonra Rusya Çarlığında devrim gerçekleşince, Mösyö Lenin'in propagandaları üzerine Rus ordusu, müttefik devletlere muhalefet ederek ve Erzincan'daki Rus birlikleri Bolşeviklerin propagandalarının etkisinde kalarak Dersim bölgesine saldırıp, halkımıza hakaret edince, bu Bolşevik ordularını kendi bölgemize sokmamak için kendimizi savunma mecburiyetinde kaldık. Ve onları mağlup ettik, böylece bölgemizden kaçıp gittiler. Sonuç olarak, bu asli davamızı savunmak ve bu yönde göndermiş olduğumuz muhtıraları takip etmek için (Sevr) Barış Konferansı'na gitmeye karar verdik. Lakin Kürdistan'ın ileri gelenlerinden Şerif Paşa hazretlerinin (Kürtlerin) geneli tarafından vekil seçildiğini ve kendisine yetki verildiğini ve merhamet sahibi Barış Konferansı tarafından temsilci olarak kabul edildiğini ve hem İstanbul'daki Kürdistan Teali Cemiyeti erkânı ve hem de temsilci heyetin reisi Şerif Paşa bütün sorunlara ve (milletimizin) yaşam hakkı

ve geleceğinin garanti altına alınması gibi konulara hâkim olduğu için ve bu bağlamda kendileri ile hemfikir olduğumuz için millet olarak onun başarılı olması için duacıyız.

Şimdilerde ise İttihat ve Terakki'nin enkazından oluşan Türkiye Hükümeti'nden bazı efendiler, İstanbul'daki cemiyetimiz ve genel temsilcimiz Şerif Paşa aleyhine Kürt aşiret reisleri adına, gizli bir şekilde bazı sahte telgraflar hazırlayarak Barış Konferansı'na ve bazı makamlara gönderdiklerini, söz konusu kaynaklarından tespit ettik ve bu sahte belgeleri elde ettik. Aynı şekilde milletimizin geleceğine mani olmak isteyenlere karşı Allah'ın inayeti ile milli varlığımızı kanıtlayarak ve haklı bir şekilde hukukumuzu koruyarak mücadele edeceğimizden emin isek de, medeni dünya ve insanlığın mahkûm ettiği savaş kavramını pek sevmediğimizden ve çatışmayı da uygun görmediğimizden dolayı itidalli davranarak ve Türkiye'nin düzen ve milli teşkilatlarına karışmayarak ancak muhterem Barış Konferansı'nın alacağı kararlarla, her ulusun kendi kaderini tayin etme hakkı bağlamında, Allah'ın izni ile biz Kürt milleti, kendi kaderimizi tayin edip ulusal bağımsızlığımızı kazanacağız. İşte dünyaca malum olan, Kürdistan'ın kuzey sınırlarını oluşturan Erzincan'ın kuzeyindeki dağlar ile Kızılırmak'ın kaynağını ve güney havzasında yer alan Zara ve Koçgiri gibi büyük bir coğrafik kütleinin, kadim vatanımız olan Kürdistan'a dâhil edilmesini ve bunların tespit edilmesini ve bu hususların karara bağlanmasını hak ve adaletin yerini bulmasını bütün Kürt ve Kürdistan milleti adına rica ediyoruz.

7 Mart 336 Rumî (20 Mart 1920)

Aslı ile aynıdır (Kürdistan Teali Cemiyeti'nin mührü)

Aşiret reislerinden

Dersim Şeyh Hasan Aşireti Reisi Seyid Rıza (imzası)

Tuzlucuzade Mehmet Ferid bin İbrahim

Muhammet Muzafer Mehmet Emin

Dersim Seyyidan Aşireti Reisi idare İbrahim

Dersim bölgesi, Erzincan ve Koçgiri ve Kangal ve Darendede Akçadağ'ı Kürdistan'ında yerleşik olan bütün Kürt milletini temsil eden Koçgirilizade Alişer

Koçgiri aşiret reislerinden Mehmed Kamil

Koçgiri aşiret reislerinden Mahmud

Erzincan'daki bütün aşiretler adına Mustafazade Hüseyin

DİPNOTLAR

(1) MAE (le ministère des Affaires étrangères, Centre des Archives diplomatiques de Nantes), dossier: Kurdistan 1-XVI (1919-1937), “télégramme d’Erzindjan (Erzincan’dan gelen telgraf)”, 22 Şubat 1920.

(2) MAE (le ministère des Affaires étrangères ,Centre des Archives diplomatiques de Nantes), dossier: Kurdistan 1-XVI (1919-1937), “télégramme du Mardini pour Général Cherif Pacha (Mardini’den Şerif Paşa’ya gelen telgraf ”, 26 Mart 1919.

(3) MAE (le ministère des Affaires étrangères), Centre des Archives diplomatiques de Nantes, dossier: Kurdistan 1-XVI (1919-1937), “de vice président du comité central de la ligue kurde à son excellence le haut commissaire de la re République Française (Kürt Teali Cemiyeti Başkan yardımcısından Fransa Cumhuriyeti’nin yüksek komiserliğine), 8 Nisan 1920.

(4) MAE (le ministère des Affaires étrangères), Centre des Archives diplomatiques de Nantes, dossier: Kurdistan 1-XVI (1919-1937), “de vice président du comité central de la ligue kurde à son excellence le haut commissaire de la re République Française –Lettres envoyées de Dersim (Kürt Teali Cemiyeti Başkan yardımcısından Fransa Cumhuriyeti’nin yüksek komiserliğine-Dersim’den gönderilen Mektuplar)” 8 Nisan 1920.

(5) <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/05/10/yakin-tarihimize-ait-iki-tarihi-belge-aliser-efendinin-mektuplari/> ve Evin Çiçek, Kemalizm ve Kürd Ulusal Sorunu-1, Sitav, 2020. Ayrıca Vate Dergisinin 59. sayısında M. Selim Uzun’un transkripsiyonu ve Kirmanckî/Zazaca çevirisi var.

(6) (30 Temmuz 1937’de İstanbul’daki Fransa Büyükelçiliği’ne gönderilen mektubun Fransızca çevirisinin bize ait Türkçesi. Muhtemelen bu mektup da özetlenerek çevrilmiştir. Bu mektubun orijinalini bulma çalışmamız devam etmektedir.)

Dersim - Kürdistan

30 Temmuz 1937

Fransa Dışişlikler Bakanlığı’na

Sayın Bakan,

Senelerden beri Türk Hükümeti, Kürt halkını asimile etmeye çalışmakta, gazete ve yayın organlarını yasaklamakta, anadillerini konuşanlara zulüm ederek, halkımızı Kürdistan’ın verimli topraklarından koparılanların büyük bir bölümünün öldüğü Anadolu’nun verimsiz topraklarına sistematik bir şekilde göçertilerek bu halka zulmetmektedir.

Son zamanlarda Türk hükümeti kendisiyle yapılan bir antlaşma bağlamında bu baskılardan arındırılmış Dersim bölgesine de girmeye kalkışmıştır. Bu işgal olayı karşısında Kürtler sürgün

yollarında can vermek yerine kendilerini savunmak için 1930'da Ararat Dağı'nda, Zilan Vadisi'nde ve Beyazid'da olduğu gibi silahlara sarıldılar.

Üç aydan beri ülkemde acımasız bir savaş sürüyor. Savaş olanaklarının eşitsizliğine, uçak bombardımanları, yangın bombaları ve boğucu gazların kullanılmasına rağmen ben ve arkadaşlarım Türkiye ordusunu mağlup ettik.

Direnşimiz karşısında Türk uçakları köyleri bombalıyor, yakıp yıkıyor, savunmasız kadın ve çocukları öldürüyor. Böylece Türk hükümeti bütün Kürdistan halkına zulmederek başarısızlığının intikamını alıyor. Zindanlar barışsever Kürt halkıyla dolup taşıyor, aydınlar kurşuna diziliyor, asılıyor ya da Türkiye'nin tecrit edilmiş bölgelerine sürülüyor.

Kendi ülkesinde barış ve özgürlük içinde mevcudiyetini, dilini, gelenek göreneklerini, kültürünü ve medeniyetini korumak isteyen üç milyon Kürt, bu zulmün bitmesi için ağızından ekselanslarına sesleniyor ve hükümetinizin yüksek manevi gücünden Kürt halkını yararlandırmanızı sizden rica ediyor.

Sayın Bakan size derin saygılarımı sunmaktan onur duyuyorum

Dersim Generali

Seyid Rıza

(7) <https://www.youtube.com/watch?v=Q-KO6K3wvwy>

(8) MAE (le ministère des Affaires étrangères) ,Centre des Archives diplomatiques de Nantes, dossier: Kurdistan 1-XVI (1919-1937), "de Monsieur Ponsot Ambassadeur de France an Turquie (Stamboul) pour le ministre des Affaires Etrangères- a. s . Troubles du Kurdistan / Copie d'une ettre de Dersim-Kurdistan, du 30 juillet dernier (2 october 1937) (Fransa Büyükelçisi (İstanbul) Bay Ponsot'tan Fransa Dışişleri Bakanlığı'na , Kürdistan'daki çalkantılar / Dersim-Kürdistan'dan geçen 30 Temmuz'da gönderilen mektubun kopyası, 2 Ekim 1937.

(9) Vet. Dr. M. Nuri Dersimî, Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıralarım, (haz. Mehmet Bayrak), Özge, 1992, s. 21.

(10) M. Kalman, İngiliz ve Türk Belgelerinde Botan Direnişleri (1925-1938), Med Yayınları , 1996, s. 20.

Dersim-Kurdistan

Le 30 juillet 1937

Ministère des Affaires Etrangères

Monsieur le Ministre,

Depuis des années le Gouvernement turc tente d'assimiler le peuple Kurde et dans ce but opprime ce peuple, interdisant les journaux et les publications de langue Kurde, persécutant les gens qui parlent leur langue d'origine, organisant des émigrations forcées et systématiques des territoires fertiles du Kurdistan aux territoires incultes de l'Anatolie où ces émigrés périrent en grand nombre.

Dernièrement le Gouvernement turc a essayé de pénétrer dans la région de Dersim qui restait, grâce à une entente avec le Gouvernement turc à l'abri de ces persécutions.

Devant ce fait, au lieu de périr sur les routes lointaines de l'émigration, les Kurdes ont pris les armes pour se défendre, comme en 1930 dans le mont d'Arabat et dans la vallée de Zilan et Bayezid.

Depuis trois mois une guerre atroce sevit dans mon pays.

Malgré l'inégalité des moyens de combat et en dépit de l'emploi d'avions de bombardement, de bombes incendiaires, de gaz asphyxiants, moi et mes compatriotes nous avons pu tenir l'armée turque en échec.

Devant notre résistance les avions turcs bombardent les villages, les incendient, et tuent les femmes et les enfants sans défense et ainsi le Gouvernement turc se venge de son échec en persécutant les habitants de tout le Kurdistan.

Les prisons regorgent de la population paisible Kurde et les intellectuels sont fusillés, pendus ou exilés dans des régions isolées de la Turquie.

Trois millions de Kurdes se trouvant dans leur pays et ne demandant que vivre en paix et en liberté en conservant leur race, leur langue, leurs traditions, leur culture et leur civilisation, par ma voix s'adressent à Votre Excellence, et vous prient de faire bénéficier le

1937'de Seyit Rıza'nın Fransa Dışilişkiler Bakanı'na yazmış olduğu mektubun Fransızca kopyası 1. Sayfa

- 2 -

peuple Kurde de la haute influence morale de votre Gouvernement, pour mettre fin à cette injustice cruelle.

J'ai l'honneur, Monsieur le Ministre, de vous prier d'agréer, l'expression de ma haute considération.

Le Généralisme du Dersim

Seyid Réza

1937'de Seyit Rıza'nın Fransa Dışilişkiler Bakanı'na yazmış olduğu mektubun Fransızca kopyası 2. Sayfa

MINISTÈRE
DES
AFFAIRES ÉTRANGÈRES

REPUBLIQUE FRANÇAISE.

-8 OCTOBRE 1937

22-199-10

- 2 OCTO 1937

DIRECTION DES AFFAIRES
POLITIQUES ET COMMERCIALES
LEVANT

BORDEREAU D'ENVOI.

MONSIEUR PONSOT AMBASSADEUR DE FRANCE AN TURQUIE

184

DESIGNATION DES PIÈCES	NOMBRE.	OBSERVATIONS
a. s. Troubles du Kurdistan.	0	Pour information. /.
Copie d'une lettre de Dersim-Kurdistan, du 30 juillet dernier.	I	Communiqué à : BEYROUTH ISTANBOUL GUFRE MARINE S. D. N. BAGDAD TEHERAN ASIE

Pour le Ministre des Affaires Étrangères et P. S.
LE MINISTRE PLÉNIPOTENTIAIRE, SAUF-RESERVE GUYARD DE LAUNAY

de Saint-Amand

209-404-J. 7325-36. [38206]

leur culture et leur civilisation, par ma voix s'a
à Votre Excellence, et vous prie de faire bénéf

Seyyid Rıza'nın 1937'de Fransa Dışilişkiler Bakanlığı'na hitaben yazmış olduğu mektubun İstanbul'daki Fransa Konsolosluğuna teslim edildiğini gösteren istihbarat belgesi

۱- نین لیسون لور اعلیٰ مقاماتین ایلان اولان کتیبه نولارین بیلگه

۱

A S. E. Chérif Tacha, Président de la déléation Kurde
auprès de la Conférence de la Paix, par l'intermédiaire de
l'Association du relèvement des Kurdes, à Constantinople

Dieu a accordé la victoire à l'Entente parcequ'elle
s'est battue 1° pour assurer à toutes les nations le droit
de vivre et de se développer librement et 2° pour faire
triumpher la justice et l'égalité des droits de l'humanité
entière. Mais pour que cette victoire soit complète, il
faut reconnaître aujourd'hui les droits de chaque nation.
Aussi, c'est dans ce but que la nation Kurde qui n'est
attachée à la nation ottomane que par la religion et des
lieux de voisinage, s'adresse de nouveau à votre Cour
Suprême pour demander la reconnaissance de ses droits.

Les Kurdes dont la patrie s'étend entre Kharpout
et Derin jusqu'à Kizil Irnak par Fars et Cotekghiri
de Sivas étaient battus plusieurs fois chaque siècle et
cela depuis 400 ans avec les larmes pour sauvegarder
leur existence et leurs droits nationaux. S'ils ne
s'étaient pas adressés alors aux Puissances de l'Europe,
~~il n'en est pas celle-ci avait pour~~, celle-ci avait
fourtement entendu le grondement de la course des

Les preuves de ces faux délayements. nous avons la force
voulez pour mettre à la raison ceux qui veulent nous
empêcher d'obtenir notre indépendance, mais comme
nous ne voulons pas verser inutilement du sang, nous
garçons notre sang froid et nous tenons sur le principe
admis par la Conférence de la Paix que chaque nation
a le droit de se former elle-même de se défendre, nous
attendons la décision équitable de la dite Conférence de
reconnaître l'indépendance du Kurdistan dont les limites
commencent par Erzurum pour aboutir à Kizilirmak
à Zari et Cotchghiri.

Le délégué des Kurdes de Dersim, d'Erzurum
de Bingöl, de Sariköy et d'Atkeli voyez
Ali Cheïx Cotchghirizade.

Chefs de tribus de Cotchghiri
Muhammed
et
Muhammed Hüsnü

Le Chef de la tribu de Châk Hassan de Dersim
Seid Reza

Le Chef de la tribu Seitan de Dersim
Ibrahim

Chef de tribu : Muhammed Emin
" : Muhammed Ibrahim

Le Chef de toutes tribus à Erzurum
Hussien Mustafa zade

